

ORTHODOX THEOLOGY'S CRITICAL VIEWS ON THE CATHOLIC DOCTRINE OF THE *FILIOQUE*

C. Bublyk

Annotation. *The views of Orthodox Theology at the Catholic teaching of Filioque are analyzed. Modern Orthodox theological thought emphasized that the example of Filioque can demonstrate the difference in understanding of Sacred Trinity between Western and Eastern theological traditions.*

Key words: *theology, Sacred Trinity, personality, nature, individuality.*

УДК 130.2

РЕЛІГІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Ю. Д. Генсіцький, аспірант **
*Ю. М. Шевченко, аспірант ***
yuraletter@gmail.com

Анотація. *З другої половини ХХ ст. розпочалися глобальні процеси культурної трансформації суспільства: перехід від індустріальної до інформаційної фази організації системи суспільних відносин. Нині людство перебуває на стадії становлення глобального інформаційного простору, формування суспільства цивілізаційних змін, революційною ознакою якого є використання інформації як визначального фактора в становленні релігійного світогляду особистості.*

Ключові слова: *релігія, інформаційні технології, культура, інформаційне суспільство, індивід.*

Основою функціонування суспільства стала розгалужена інформаційна структура, сформована за принципами виробництва, опрацювання, збереження, трансформації та використання інформації. Потужний вплив інформаційних технологій на сферу релігійних відносин став причиною дезінтеграції культурної ідентичності індивіда. З'явилися нові критерії оцінки суспільних відносин, які характеризуються відносинами щодо виробництва, передачі та використання інформації.

На рубежі ХХ–ХХІ століть у всьому світі спостерігається надзвичайний інтерес до релігії, містики, чудес а також масова, хоча й вельми поверхнева обізнаність у вченнях, які впродовж тисячоліть вважалися езоте-

* Науковий керівник – доктор філософських наук, професор В. С. Лук'янець

**Науковий керівник – доктор філософських наук, професор А. М. Черній

© Ю. Д. Генсіцький, Ю. М. Шевченко, 2015

ричними (наприклад, до теософії Блаватської Е., Безант А., Штайнера Р. та ін.). Розроблюючи ідею ноосфери, В. І. Вернадський зазначив, що матеріальний орган людини виробляє думка, дія якої позначається на трансформації стану Землі, приводячи до формування нового суспільного утворення – ноосфери [1].

Очевидна і роль у цьому процесі духовної енергії, оскільки народження наукової думки здійснюється інтелектом індивіда за рахунок його природної духовної енергії. Відповідь на питання філософії про співвідношення духовного і матеріального в людині багато в чому залежить від визнання його розумової діяльності проявом духовного життя. В умовах інформаційної цивілізації, відповідно до сучасної психології особистості, інтелекту індивіда відводиться особлива роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі еволюції життя на Землі виникли кілька самовідтворюваних інформаційних систем. Питання про їх кількість і класифікації однозначно не вирішене. Так, Р. Докінз [4] виокремлює дві інформаційні системи: генну і мімічну. До мімічної він відносить всі прояви людської культури (ідеї, пісні, слова, кулінарні рецепти і т. ін.). Перша система позначається по матеріальному носію (мінімальної смислової послідовності нуклеотидів – гена), а друга – по її матеріалізованих операторах і програмах їх діяльності. Корогодін В. І. [5] виокремлює три інформаційні системи, що виникли еволюційно: генетичну, поведінкову і логічну. У цій класифікації перша інформаційна система названа генетикою, друга – по реалізованих програмах (поведінка), а третя – за правилами опрацювання словесної інформації (логіка). Позначення третьої інформаційної системи тільки як логічної істотно звужує інформацію, якою володіє людське суспільство.

Мета дослідження – визначення впливу інформаційних технологій на сучасний культурний світ людини та релігійні трансформації, що власне цей світ спричинює в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У результаті еволюції людського роду виникла третя самовідтворювана інформаційна система – людська культура. Мабуть, основною причиною еволюції одного або декількох видів приматів у напрямі третьої інформаційної системи було критично важливе для виживання значення комунікації в їхніх співтовариствах. Жорсткий відбір за цим критерієм привів до появи нового способу комунікації – мови, і до побічного, принаймні спочатку, результату цього способу комунікації, виникнення культури. Матеріальним носієм третьої інформаційної системи є нейрон, але нейрон із новоствореної частини мозку – лобових часток. Взаємодія в мережі нейронів кодує образи, що поставляються першою сигнальною системою, словами, а оскільки слово є мінімальною смисловою одиницею інформації, то систему за мінімальною смисловою одиницею інформації слід класифікувати як словесну.

Кодування образів словами відкриває шлях до операційної діяльності цими одиницями інформації за правилами мови, тобто до мислення, розуму. З'являється можливість моделювання не тільки образів зовнішнього світу, але і їх взаємодій, а також створення образів, що не існують у приро-

ді (узагальнення, абстракції), і нової інформації (ідеї). Багатий спектр можливостей моделювання зовнішнього світу словами дає змогу людині виокремити себе з реального світу, створивши власний духовний світ, і тим самим усвідомити власне існування.

Мистецтво як матеріалізований духовний світ людини зі своїми специфічними технологіями діяльності та операторами (чорнило, перо, пензель, музичний інструмент і т. д.) також має бути включено в техніку, чого раніше ніколи не робилося. Зазвичай мистецтво протиставляється техніці. Мистецтво дійсно відрізняється від тієї техніки, під якою зазвичай розуміють всю техніку. І відмінність ця не в тому, що мистецтво – не техніка, а в тому, що матеріалізовані програми та оператори мистецтва задовольняють інші потреби людини – інформаційні.

Для виконання своєї основної мети відтворення всіх трьох інформаційних систем, носієм яких вона є, людина повинна задовольняти широкий спектр потреб. Це безліч потреб, що генерується трьома інформаційними системами, розбивається на два принципово відмінних типи: матеріально-енергетичні та інформаційні, відповідно до специфіки матеріально-енергетичних та інформаційних процесів і законів, що діють у реальному світі. Позначимо технікою першого типу технології діяльності та операторів, матеріалізованих для задоволення матеріально-енергетичних потреб (зазвичай ця техніка і вважається технікою), а технікою другого типу – технології діяльності та операторів, матеріалізованих для задоволення інформаційних потреб, і цією технікою є мистецтво.

У другій половині ХХ ст. з'явилися нові інформаційні технології, які не є мистецтвом, але матеріалізовані для задоволення інформаційних потреб і тому ставляться до техніки другого типу. Вони здатні не тільки зберігати інформацію, а й створювати функціонуючі інформаційні моделі, які оперують інформацією з набагато більшою швидкістю і в більших обсягах, ніж людський мозок. Таким чином, техніка поділяється на два типи відповідно до потреб, які вона задовольняє: а) техніка задоволення матеріально-енергетичних потреб; б) техніка задоволення інформаційних потреб (мистецтво та інформаційні технології з їх операторами – комп'ютерами).

Сучасні ІТ (мультимедіа, штучний інтелект тощо) здатні проникати, насамперед, у сферу духовних повсякденних практик людини. На відміну від інших технологій, що реалізуються винятково у сфері матеріального виробництва та предметної діяльності, і, відповідно, лише опосередковано впливають на духовну діяльність, сучасні ІТ є культурогенними і гносеогенними [7]. Реалізуючи свою культурогенну функцію, сучасні ІТ проникають в усі механізми соціального пізнання, масової комунікації, освіти, виховання і впливають на формування особистості, спосіб життя, систему міжособистісного спілкування і т. д. Їх гносеогенна функція полягає в сукупності здійснюваних за їх допомогою процедур і операцій, що впливають на пізнання та сприяють зростанню кількості нових знань.

Виникнення нових ІТ має своїм наслідком створення інтелектуальної технології, тобто артефактів, програмних продуктів і комплексу наукових дисциплін, що забезпечують народження нового феномена в історії світових

цивілізацій і культур. Цей феномен полягає в можливості продукування, трансформації, надшвидкісної передачі та реалізації інформації не тільки за допомогою людського мозку і традиційних засобів зв'язку, але й за допомогою абсолютно нових технічних пристроїв, що заклали матеріальну базу мережевого суспільства. Отже, роль сучасних ІТ зводиться, наприклад, до звільнення від рутинних і громіздких операцій. Основний результат впровадження сучасних ІТ – радикальна зміна духовно-практичної діяльності та культурної творчості.

Дослідження процесу становлення особистості в інформаційно-комунікативних середовищах свідчить про посилення ризиків, пов'язаних зі змінами рівня духовної безпеки людини в сучасному світі, адже освоюючи комп'ютерну віртуальну реальність людина змінює свій внутрішній світ, духовно-етичні установки, у цілому – тип світосприйняття і світорозуміння. Різка розбіжність норм поведінки і життєвих правил, цінностей та ідеалів в новому ключі розкриває проблему кризи соціокультурної ідентичності, висловлюючи припущення про формування нового типу ідентичності – «мережевої» ідентичності [6].

Релігійність у системі глобального інформаційного суспільства не втрачає свого значення, але набуває нової якості. Якщо в традиційному суспільстві релігійна свідомість і релігійне почуття формувалися, контролювалися і стабілізувалися впливовими церковними організаціями, і індивід повинен був постійно демонструвати свою лояльність їм не під страхом Божого осуду, а цілком земної розправи, то в умовах суспільства інформаційного типу людина отримує ілюзію свободи совісті. Це саме ілюзія, оскільки влада церкви і держави над совістю індивіда замінюється владою громадської думки, моди, формованої інформаційною інфраструктурою суспільства.

Світоглядна невизначеність, продукована потоками інформації, призводить найчастіше до несподіваних результатів маніпуляцій у галузі соціальної психології. Так, ісламський фундаменталізм є, з одного боку, результатом відсталості в ісламському світі освіти, який порушив традиційну рівновагу і призвів до зростання невизначеності. Результатом стало найсерйозніше за останнє тисячоліття відчуження ісламського світу від Заходу [2]. Світоглядне протиборство в сучасному світі – шлях до руйнування цілісності загальнолюдської культури.

Отже, виживання самої релігії залежатиме від того, наскільки змалювана її концептуально-логічними системами модель надприродної реальності не суперечитиме сучасному розумінню людиною природної реальності. Показовим у цьому плані є те, що сьогодні витворювані релігійні парадигми пропонують нам уявлення про “інформаційного (надінформаційного) Бога”, яке базується на неможливості людиною освоїти ту неосяжну інформаційну безодню, що виринула перед людством, яке вже окреслило свої просторово-часові кордони (а межа або кордон уже певною мірою належать суб'єкту). Саме у цій царині людина потребує тепер самовизначення, самознаходження, орієнтирів і пропозицій до подолання своєї кінечності.

Таким чином, релігійні парадигми можуть і надалі залишатися дороговказом людині, розгубленій у неосяжному інформаційному просторі, в її еволюційному зростанні, але якщо не намагатимуться замкнути її світогляд у застарілих територіальних чи часових межах, у гетто попередніх епох, якщо пропонуватимуть і надалі моделі надприродної реальності, що значно перевищує за своєю значущістю та концептуальною ціннісністю уже здобуте людством, освоєне, раціоналізоване, і, таким чином, перетворене на здійснену реальність, якщо не обмежуватимуть пізнавальні здатності, зможуть бути представлені сучасними смисловими та мовними системами.

Висновки. Однією з основних суперечностей сучасної епохи можна вважати суперечність між толерантністю, сформованою інформаційним середовищем, і збереженими імперативами поведінки, виробленими тисячоліттями традиціоналізму. Доля релігійних вірувань в інформаційному суспільстві це не пусте питання, а питання загальнолюдського консенсусу або подолання політичного, економічного і релігійного розбрату, що триває тисячоліття.

В інформаційному суспільстві свідомість втрачає стійкість і владу над індивідами. Перед екраном телевізора чи монітором свого комп'ютера індивід, як правило, не може протистояти потоку соціально заангажованої інформації. Нові релігії роблять спроби вербувати адептів через міжнародні інформаційні мережі, старі традиційні релігійні організації прагнуть повернути собі колишній вплив, граючи, насамперед, на почуттях етнонаціональної самосвідомості. Усі ці вчення сіють розбрат у середовищі віруючих і суперечать об'єктивній тенденції побудови віри XXI століття. Храм віри інформаційного суспільства може бути тільки Пантеоном, тобто храмом усім богам, всіх різновіруючих в єдиного Бога. Культура інформаційного суспільства не знімає світоглядних суперечностей між вірою і знанням, релігією і наукою, вона виростає з цих суперечностей і піднімається над ними.

Перспективним вважаємо продовження дослідження впливу інформаційних технологій на культурну сферу діяльності індивіда.

Список літератури

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1991. – 270 с.
2. Баранников В. П. Динамика религиозности в информационном обществе / В. П. Баранников, Л. Ф. Матренина // Социологические исследования. – 2004. – С.102–107.
3. Демина М. Н. Изменения в когнитивных практиках индивидов под влиянием новых информационных технологий [Электронный ресурс] / М. Н. Демина ; Институт социологии РАН – официальный веб-сайт // Социологические исследования (СоцИс). – 2010. – № 6. – Режим доступа к журн. : <http://www.isras.ru/files/File/Socis/2010-6/Demina.pdf>
4. Докинз Р. Бог как иллюзия / Р. Докинз. – М. : КоЛибри : Азбука-Аттикус, 2014. – 557 с.
5. Корогодина В. И. Информация как основа жизни / В. И. Корогодина, В. Л. Корогодина. – Дубна : Феникс, 2000. – 208 с.

6. Корыстов Ю. Н. Техника как материализованный духовный мир человека / Ю. Н. Корыстов // Философия и общество. – 2012. – № 4. – С. 51–60.

7. Сидорская И. В. Информационные технологии. Социология: Энциклопедия / И. В. Сидорская ; сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин [и др.]. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – С. 20–58.

РЕЛИГИОЗНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Ю. Д. Генсицкий, Ю. М. Шевченко

Аннотация. *Со второй половины XX в. начались глобальные процессы культурной трансформации общества: переход от индустриальной к информационной фазе организации системы общественных отношений. Сегодня человечество находится на стадии становления глобального информационного пространства, формирования общества цивилизационных изменений, революционным признаком которого является использование информации как определяющего фактора в становлении религиозного мировоззрения личности.*

Ключевые слова: *религия, информационные технологии, культура, информационное общество, индивид.*

RELIGIOUS TRANSFORMATIONS IN CONTEMPORARY INFORMATION SOCIETY

Y. Hensytskyy, Y. Shevchenko

Annotation. *Since the second half of XX century. beginning of a global process of cultural transformation of society: the transition from an industrial to an information phase of the organization of public relations. Today, humanity is in the process of becoming a global information space, the formation of civilized society changes, revolutionary feature of which is the use of information as a determining factor in the formation of the religious outlook of the person.*

Key words: *religion, information technology, culture, information society, the individual.*